

2003. szeptember - **Dr. Magyar Bálint oktatási miniszter az iskolai paradigmaváltásról, az előre tanítás kényszeréről, az időcsapdáról és a felsőoktatás választási helyzetéről**

Az utóbbi időben a szakmai és a napi sajtó szélteben hosszában tárgyalta a törvény módosítását, az egyetemek és főiskolák egyesülését és szétválását, a számítástechnika iskolai térhódítását és azt, hogy milyen nehéz is az iskolatáska. Ezek a kérdések majd' minden magyar családot érintenek, érthető hát, hogy a közfigyelem középpontjába kerültek. Ezért tartottuk fontosnak, hogy a Vivat Academia is föltegye az ezekkel kapcsolatos kérdéseit az oktatási miniszternek.

– Az új közoktatási törvénynek várhatóan mi lesz a legfontosabb hozadéka?

– Alapvetően az, hogy 12 éves oktatási folyamatban kell gondolkodnunk. Ma a 18 éves fiatalok mintegy hetven százaléka leérettségizik és további tizenöt százalékuk szakiskolát végez. Ötven évvel ezelőtt a fiatalok háromnegyed része 14 éves korában kikerült az iskolából. Ma már másfajta időbeosztással és igényekkel kell működnie az oktatási rendszernek. A gyermekeket az egész életen át tartó tanulásra kell felkészíteni. Elsősorban az ismeretek befogadásának technikáját, készségét és szeretetét kell elsajátítani. Ez teszi lehetővé számukra, hogy kikerülve az oktatásból továbbképezhessék magukat, új szakmákat tanulhassanak meg.

Nyugat-Európában életük során négyszer-ötször váltanak szakmát az emberek. A világ gyorsuló tempójában használható tudással kell rendelkezni. Nő az a feszültség, ami a között van, hogy a gyermekeink terhelhetősége és a tanításra szánható idő véges, ugyanakkor exponenciálisan bővül az új ismeretek mennyisége, amit az iskola nem képes a hagyományos módon befogadni és átadni. Emiatt paradigmaváltásra van szükség az oktatásban, sokkal inkább az ismeretek megszerzésének technikája, a rendszerezés készsége, a kritikai gondolkodás, az önállóság elsajátítása és a csapatban való munka megtanulása válik fontossá. Ezeket szolgálja az oktatási törvény módosítása. Többek között az alapozó szakasz meghosszabbítása, hogy 5., 6. osztályban is a tanítási idő 25-40 százalékát az alapkészségek elsajátítására fordíthassák. Személyre szabott oktatást akarunk megvalósítani, az első három évfolyamban megnehezítettük a gyermekek buktatását, például, ha valamiben lemaradnak, akkor egyénre szabott oktatásban kell részesíteni őket. Mindenfajta tanulás, ismeretszerzés alapja az olvasás és a szövegértés. Ezen a téren a nemzetközi felmérések (a PISA jelentés) szerint, nem állunk jól. A 31 OECD ország között a 23. helyet foglaljuk el. A 15 éves diákok 48 százaléka nem alkalmas arra, hogy az iskolából kikerülve önállóan tanulni tudjon. Ezek drámai adatok.

A másik nagyon fontos terület az idegennyelv oktatása. Ennek fontosságát a nyugati határszáron élők számára nem kell különösebben hangsúlyoznom. E téren radikális változást kell elérnünk. A törvény lehetővé teszi, hogy az iskolák 2004. szeptemberétől nyelvi előkészítő, „0”-dik évfolyamot indítsanak, ahol a tanítási idő legalább 40 százalékát az idegen nyelv oktatására kell fordítaniuk. Ez lehetővé teszi, hogy a legfogékonyabb időszakban a diákok biztosan elsajátítsanak egy nyelvet. Ma már az állások egyre nagyobb hányadának betöltéséhez nyelvtudás szükséges. Akik ettől a tudástól el vannak zárva, azok leküzdhetetlen hátránnyal vágnak neki az életnek. Ez a lehetőség ne függjön a szülők pénztárcájától. A harmadik terület, ami nem kapcsolódik szorosan a törvényhez, az a Sulinet expressz. Ez az elektronikus írásbeliség elterjesztését szolgálja.

- A hatvanas években érzékelték a filmesek, filozófusok és más írástudók, hogy a társadalmi mobilitás lelassult. Az értelmiségivé válás – egy-két divatpálya kivételével – nem jelentett vonzóerőt, másrészt – az akkori nomenklátúra szerint – a munkásszármazásuk nem jutottak kellő arányban magasabb képzettséget igénylő pályákra. A rendszerváltozás előtt a középiskola jelentett nagy vízválasztót a továbbtanulás szempontjából. Ma már az általános iskola előtt is egyfajta felvételi vizsgán szűrjük a gyermekeket. Ez nem éppen a mobilitást elősegítő jelenség.
- A PISA jelentés azt is feltárta, hogy a magyar oktatási rendszer a legkevésbé demokratikusak közé tartozik abból a szempontból, hogy a diákok közötti különbség 70 százalékban az iskolák közötti különbséggel magyarázható: Mondd meg melyik iskolába jársz, megmondom ki vagy...
- ...és mi lehet belőled!
- Így van. Tehát szegregálódik a népesség. Furcsa módon az iskolaválasztás szabadsága az, amely ezt a szegregációs folyamatot felerősítette. A szülők egyre jobb iskolákba igyekeznek küldeni a gyermekeiket, az iskolák pedig egyre jobb „diák anyagot” kívánnak befogadni. Ezért elkezdődtek a különböző típusú felvételek, egyre alacsonyabb életkorban. A szabad iskolaválasztás intézményét nem akarjuk megszüntetni, de meg kell nézni, hogy melyek azok a mechanizmusok, amelyek ellensúlyozhatják ezt a folyamatot. Először is érdemes a gyermekeket érő stresszt csökkenteni. Az adott korosztály 35 százaléka bekerül a felsőoktatásba, tehát a továbbtanulás esélye jóval nagyobb. Sajátos módon, ennek ellenére a stresszhelyzet nem csökkent. Ez többek között abból is adódik, hogy a felvételi rendszerét alapvetően a felsőoktatás határozta meg, mintegy „terrorizálva” a közoktatást. A közoktatási törvény, illetve a felsőoktatási törvény módosítása ezen is változtatott: a kétszintű érettségi bevezetése pont azt szolgálja, hogy a közoktatásban legitim módon elsajátított tananyag elégséges legyen arra, hogy valaki bekerülhessen egy felsőoktatási intézménybe. A felvételen pedig a középiskolás diákokon ne kérjenek számon szigorlati szintnek megfelelő tananyagokat. A jobb helyekért folytatott felvételi nyomás ezért azt eredményezte, hogy nem az életkornak megfelelő tananyagot tanítanak a gyermekeknek. Hiszen, ha a szülő, a pedagógus biztosra akar menni, akkor mintegy előre tanítja a diákot, megtanítja az egyetemi és főiskolai anyag egy részét. Az általános iskolás diáknak pedig megtanítják a középiskolai anyag egy részét. Így lassan eljutunk a magzati felkészítő programokig, hogy a gyermek biztosan a világra jöjjön. A kétszintű érettségi csökkenti a tananyagot, kiszámíthatóvá teszi a követelményeket, és az egységes rendszerben kevesebb vizsgát kell letenniük. Másrészt, kísérletképpen, az általános iskolák 8. évfolyamában írt felmérőkkel akarjuk helyettesíteni a felvételeket.
- A számítástechnika kiemelt figyelmet érdemel, ugyanakkor a személyiségfejlesztés fontos területei, az úgynevezett készségtárgyak – a rajz, az ének – mintha visszaszorulnának.
- Az alapkészségek fejlesztését minden tantárgy oktatásán belül erősíteni kell. A legfontosabb feladat, hogy az időcsapdából valahogy kimentsük az oktatást, és több időt fordíthassanak ezeknek a készségeknek az elsajátítására. Ezt szolgálja az is, hogy hosszú távon remélhetőleg nem kell kronologikus rendben kétszer megtanulni bizonyos tárgyakat. Ez persze nem jelenti azt, hogy a diák nem találkozhat bizonyos anyagrészekkel többször is, de nem a lexikális ismeretdömping formájában. Az alapkészségek hangsúlyozása azt is jelenti, hogy írni, olvasni, szöveget érteni és kritikailag elemezni, számolni képes legyen a diák. Remélhetően több idő marad az olyan készségek elsajátítására is, amelyek az életben nélkülözhetetlenek. A magyar közoktatás időcsapdjára talán az a legjellemzőbb, hogy néhány évtizeddel ezelőtt még heti hat napon tanultak a diákok és miközben ma már csak öt tanítási nap van, az elsajátítandó tananyag mennyisége 30 százalékkal nőtt. A gimnáziumok harmadik-negyedik osztályában már hihetetlen túlterhelés van a gyermekeken. Miközben a szakszervezetek a 38 órás munkahéért

küzdenek, a gimnazisták heti 55-60 órát töltenek tanulással. Ráadásul kialakult – a szülők pénztárcájától és a családok ambíciójától függő – árnyékkutatás is, a felvételi előkészítők rendszere. A negyedikesek csaknem negyven százaléka jár előkészítőre. A kétszintű érettségivel ezt szeretnénk feleslegessé tenni. A diákok 30 százaléka pedig nyelvi különórákra jár. Ez is rendkívül idő- és költségigényes. Arra törekszünk, hogy a gyermekek boldogulásához szükséges ismereteket minél teljesebb mértékben az iskolában lehessen elsajátítani. Ne váljanak tanuló robotokká és ne vegyük el tőlük a gyermekkorukat. Ezt a gondot egyébként a szülők is érzik.

– Ma már nulladik és hetedik, nyolcadik órák is vannak a középiskolákban. Érdemes-e egyáltalán az időcsapda ellen küzdeni?

– Ezért kellett a kötelező órák számát megszabni. A szaktárgyi programok kialakítói egyfajta maximalizmussal igyekeznek minél több időt megszerezni, s ezek összeadódva jelentős túlterhelést eredményeznek. Emiatt is kell egységesen tizenkét osztályban gondolkodnunk, és azon, hogy a felszabdalt tantárgyi struktúrát pedig miként lehetne műveltségi területekben összefogni. A felszabaduló időt pedig a kimaradó készségfejlesztésre lehetne fordítani. A gyermekek jelenleg alapvetően nem az életnek tanulnak. Rengeteg olyan ismeretet sajátítanak el, amely nem fejleszti a gondolkodást, hanem a lexikális tudást növeli. De nem tanulják meg a helyes táplálkozás rendjét, az allergiás megbetegedések okait vagy a szexuális élet alapjait.

– Erre külön tantárgy vagy a meglévőők átalakítása lenne a megoldás?

– A reflexek mindig új tárgyak felé mozdítanak...

– A pedagógusok érdekei így érvényesülnek.

– Így van. Tantárgyak soha nem szűnnek meg, hanem újak adódnak. Ez így nem folytatható. Az ismereteket a meglévő tárgyakba célszerű beépíteni, akár moduláris jelleggel, csatolva bizonyos tárgyakhoz. Ezt tükrözi a műveltségi területek oktatásának az igénye is. Ma még fizikát, kémiát és biológiát elkülönülten tanítanak, és sokkal kevesebb fér be a három tárgyba külön, mintha „tudományt”, „embert és természetet” vagy „természettudományt” tanítanának.

– Valós ellentmondásnak tekinti az írásbeliség, a könyv és a számítástechnika rivalizálását?

– Az a kérdés, hogy ez valós ellentét vagy pedig feloldható egymást kiegészítő rendszerben. Én inkább ez utóbbira gondolok. Átalakulóban van a tankönyvkiadás és a -piac, bár ma még nem vesznek tudomást a digitális kultúra kihívásáról. Intenzív digitális tananyagfejlesztő programba kezdtünk, amely az oktatás mechanizmusát is átalakítja. Reményeim szerint néhány éven belül a magyar oktatási rendszer alkalmas lesz a multimédiás oktatásra. Át kell gondolnunk a nyomtatott információk és a digitális adathordozók viszonyát: melyek maradjanak meg nyomtatott formában? A Sulinet expressz keretében nem véletlenül tettük kötelezővé a hordozható memóriák árusítását, mert azt remélem, hogy a papír alapú információ hordozók nagy részét ezek kiválthatják. Sok ezer oldalnyi anyagot lehet a nyakunkba akasztott zsinóron, néhány dekagrammos formában csatlakoztatva egy számítógéphez, előhívni. Ez egyszerre szolgálja azt, hogy a tanárok az órákat minimális kockázattal adhassák le, és azt is, hogy a diákok a saját tananyagaikat megkapják. Amikor tartós tankönyvekről beszélünk, akkor mindig kemény fedeles, négy évig tartó könyvekre gondolunk, és nem vesszük észre, hogy ez a tankönyv ingyenességének koncepciójával nehezen egyeztethető össze. A tartós tananyag más formában is biztosítható, például online formában elérhető tananyagként, akár újratölthető formában, évenként teljes feladatcserék valósíthatók meg.

– Ez a jövőkép sokak szerint veszélyezteti az olvasás örömét, azt, amikor a könyvespolcra levett verseskötetbe belelapozhat az ember.

– Nyugodtan mondhatom, hogy nem. Amikor nyaralni voltam, eszembe nem jutott volna, hogy

hanyatt fekve, hasamon egy monitorral olvassak verset. Nem hiszem, hogy a szépirodalomnak bármilyen módon versenytársa lehet az internetes irodalom. De ha az az információözön, amire szükségünk van, közvetlenül nem lenne elérhető, akkor lassan a lakásunkból kiszorulnánk. Én is egy 3-4 ezer kötetes könyvtárral rendelkező családban nőttem föl, most, többszöri selejtezés után is van körülbelül ennyi. Állandóan kemény választás elé kerülök, hogy erre vagy arra könyvre valóban szükségem van-e, leveszem-e majd a polcra az elkövetkező tíz évben. Ezen dilemmán jelentősen változtat az elektronikus írásbeliség.

– A pedagógusképzés évtizedek óta egyrészt negatív szelekció alapján folyik, másrészt a pálya elnőiesedett. Ezen a téren miniszterként ígérhet-e változást?

– Ezek azt jelentik, hogy a pálya társadalmi presztízse csökkent. A rossz kereseti viszonyok miatt, aki pedagógus pályára adta fejét, azok közül gyakorlatilag szinte mindenkit felvettek. Remélhetőleg ez a helyzet a diplomás minimálbér bevezetésével változik. Míg 2002-ben a keresetek átlaga –111 ezer Ft – alatt volt az oktatási ágazatban dolgozók keresete – 106 ezer Ft –, addig most, ez a nemzetgazdasági átlag 128 ezer Ft, az oktatásé pedig 159 ezer Ft. Ez jelentős emelkedés. Remélhető, hogy ez versenyhelyzetet jelent a pedagóguspályán is. A sajnálatosan csökkenő gyermeklétszám miatt nagyon csínján kell bánnunk a pedagógusképzés méreteivel, hiszen már most is enyhe túlképzés van. Ellenben több forrást kell biztosítani a másoddiplomák ingyenes megszerzéséhez, hogy a pedagógusok idegen nyelvvél vagy más szakmával egészíthessék ki alapképzettségüket. A keresetek növelésén túl másfajta kedvezmények is vannak, például a Sulinet expressz program 60 ezer Ft kedvezményt nyújt a tanárok számára. Remélem, hogy az ősz folyamán már nem lesz olyan tanár, akinek ne lenne otthon számítógépe.

– A szakmák konvertálhatósága a korszerű társadalmakban a mobilitással egyenrangú dolog.

– Az életünk sokkal hosszabb, mint az egy-egy szakmához tartozó tudás élettartama. Nem lehet egy életre tanulni, hanem csak azt a készséget lehet elsajátítani, hogy változtatni tudjon az ember. Ezért megnőtt a felnőtt- és továbbképzés jelentősége. A kormány beindította és 60 ezer Ft-ra növelte a felnőttképzésben és az idegennyelv-tanulásban résztvevők adókedvezményét.

– Az egyetemi integrációnak milyen fejleményei várhatók?

– A településszerkezetből adódóan az a paradox helyzet alakult ki Magyarországon, hogy a nagy egyetemek a fővárosban és néhány nagyobb vidéki városban találhatók. Eközben Nyugat-Magyarországon, ahol a nemzeti össztermék jelentős részét produkálják, ilyen nagy egyetem nem jött létre. Ezért a Nyugat-Magyarországi Egyetem megerősödését fontosnak tartom, tehát bővülve, szippantsa magába a nyugat-európai szellemi erőforrásokat, és a jelenlegi határain túl, terjeszkedjen Szombathely, Zalaegerszeg és más városok irányába is! A magyar felsőoktatás az uniós csatlakozással válaszúthoz érkezik: vagy versenyképes lesz az európai felsőoktatási rendszerben vagy provincializálódik és a legtehetségesebb diákjaink majd más országokban keresnek maguknak egyetemet. Ezzel szemben én olyan perspektívát kívánok megcélózni – tekintetbe véve a demográfiai apály lehetséges következményeit is –, hogy a magyar felsőoktatás abban a piaci versenyhelyzetben is képes legyen helytállni. Minél több külföldi diákot is legyen képes ide vonzani, és alakuljon ki egyfajta „tudásipar”. Ebben az egyetemek ne csupán a magyar diákoknak nyújtsanak szolgáltatást, hanem a tudásipari ágazat legfontosabb intézményei legyenek. Ezenkívül különböző ösztönzőkkel igyekszünk elérni, hogy a kutatásfejlesztési tevékenység és a vállalkozások is egyre nagyobb mértékben települjenek be az egyetemi központokba. Éppen a közelmúltban volt az a kormányülés, ahol a K+F alapok létrehozásáról döntöttünk. Ennek a lényege az, hogy a magánszféra is kapcsolódjék be a

kutatás-fejlesztés finanszírozásába, vagyis a szűkös állami forrásokon túl magántőkét is be kívánunk vonni. Egyrészt a kollégium építési programba, amelyhez a fizetőképes keresletet a lakhatási támogatás növelésével kívánjuk bővíteni. Másrészt pedig egyéb oktatási beruházásokat is szeretnénk a PPP (Public Privat Partnership) gondolatnak a jegyében megvalósítani. Ezzel szeretnénk olyan beruházásokat előbbre hozni, amelyekre a költségvetés csak 10-15 év múlva tudna forrást biztosítani.

– Ez egyenlő a felsőoktatás magánosításával?

– Ennek az égvilágon semmi köze sincs ahhoz. Mi nem beszéltünk soha privatizációról, nincs is olyan koncepció, amelyben ez szerepelne. A felsőoktatási intézmények státuszáról folyik vita, hogy költségvetési intézmények maradjanak-e továbbra is vagy valamilyen speciális jogokkal bíró köztes intézmények jöjjenek létre, illetve gazdasági társaságokként, Kht-ként működjenek. A Rectori Konferencián folytatott első megbeszélés nyomán úgy tűnik, hogy mindegyik elképzelésnek vannak hívei, de nem akarnám ennek a vitának a végeredményét befolyásolni. Olyan megoldást igyekszünk választani, amely egyfajta szabadságot is jelent a felsőoktatási intézményeknek, de lehetővé teszi, hogy gazdaságosan tudjanak működni, s legyen döntésképes menedzsmentje az egyetemeknek.

Zétényi Zoltán

Fotó: 2Z Fotó & Média